

NHẬN XÉT VỀ BÁO CÁO CỦA POYRY

Lời cảm ơn

Mạng lưới Sông ngòi Việt Nam (VRN) và nhóm chuyên gia Mê Công chân thành cảm ơn và hoan nghênh Văn phòng Ủy ban sông Mê Công Việt Nam (VNMC) đã tạo cơ hội cho chúng tôi tham gia đóng góp ý kiến đối với bản tóm tắt “Báo cáo tuân thủ đối với dự án thủy điện Xayaburi” của Chính phủ Lào do Công ty tư vấn Poyry thực hiện (sau đây gọi tắt là báo cáo Poyry).

Các ý kiến của VRN được thực hiện bởi Nhóm chuyên gia Mê Công của VRN gồm:

1. *TS. Đào Trọng Tứ, Giám đốc Trung tâm quản lý tổng hợp tài nguyên nước và ứng phó với biến đổi khí hậu (CEWAREC);*
2. *TS. Lê Anh Tuấn, Nghiên cứu viên cao cấp Đại học Cần Thơ;*
3. *TS. Dương Văn Ni, Giám đốc Trung tâm Hòa An, Đại học Cần Thơ;*
4. *Th.S. Nguyễn Hữu Thiện, chuyên gia độc lập;*
5. *Th.S. Nguyễn Việt Dũng, Phó Giám đốc Trung tâm Con người và Thiên nhiên (PanNature); và*
6. *CN. Ngụy Thị Khanh, Phó Giám đốc Trung tâm Bảo tồn và Phát triển Tài nguyên Nước (WARECOD).*

Nhận xét của VRN về Báo cáo của Poyry được cấu trúc như sau:

1. *Quan điểm của VRN về vấn đề phát triển thủy điện dòng chính Hạ lưu vực sông Mê Công*
 2. *Nhận xét Báo cáo của Poyry*
 3. *Kết luận và Kiến nghị*
 4. *Phụ Lục*
- Tài liệu tham khảo*

1. Quan điểm của VRN về vấn đề phát triển thủy điện dòng chính Hạ lưu vực sông Mê Công

Quan điểm của VRN và nhóm chuyên gia Mê Công đã được thể hiện rõ trong thư kiến nghị và phân tích gửi tới Thủ tướng Chính phủ và các Bộ/Cơ quan liên quan ngày 18 tháng 4 năm 2011. VRN một lần nữa khẳng định lại quan điểm của mình:

- a) “12 dự án thủy điện đập dâng lớn trên dòng chính Hạ lưu vực sông Mê Công là mối đe dọa thật sự nghiêm trọng đối với sự tồn vong của Đồng bằng sông Cửu Long, đối với an ninh lương thực, an ninh nguồn nước quốc gia, sẽ làm suy yếu Việt Nam nói chung và có thể dẫn đến sự bất ổn xã hội nghiêm trọng. Đồng bằng sông Cửu Long không có bất cứ lợi ích nào từ việc phát triển các công trình này và sẽ chịu sự khống chế hoàn toàn nguồn nước của chính Trung Quốc¹. (*chi tiết xem phụ lục 1*)
- b) Dự án thủy điện Xayaburi là công trình ngăn nước đầu tiên trên dòng chính Mekong kể từ địa phận nước Lào xuống hạ lưu sông Mê Công. Dự án này được xây sẽ là tiền đề cho tất cả các đập khác tiếp tục hình thành. Một đập có nhiều vấn đề như Xayaburi (kể cả về mặt thiết kế, quy trình tham vấn, báo cáo đánh giá tác động môi trường không đạt chuẩn) mà được thông qua và chấp thuận thì không có lý do gì tất cả các đập khác sẽ dừng lại.
- c) Ủng hộ phương án trì hoãn 10 năm mà chính phủ Việt Nam đã đề nghị.

2. Về Báo cáo của Poyry

Sau khi nghiên cứu kỹ càng và nghiêm túc Báo cáo Poyry cũng như yêu cầu của VNMC, Nhóm chuyên gia Mê Công VRN xin gửi đến quý cơ quan những nhận xét của chúng tôi. Một cách tổng quát chúng tôi cho rằng Báo cáo Poyry đã không đạt mục tiêu xem xét độc lập tính tuân thủ của nhà đầu tư và chính phủ Lào đối với: i) Hiệp định Mê Công 1995; ii) các yêu cầu kỹ thuật trong hướng dẫn thiết kế của MRC; và iii) mối quan ngại của các nước thành viên Ủy hội sông Mê Công trong quá trình tham vấn trước.

Một số nhận xét cụ thể

- a) VRN cũng có nhận xét rằng việc phía Lào đưa cho Chính phủ Việt Nam Báo cáo của Poyry theo con đường song phương là động thái khó hiểu. Lào là thành viên MRC, yêu cầu đánh giá tác động của Xayaburi và của 12 bậc thang thủy điện hạ lưu vực Mê Công là yêu cầu của MRC, do vậy báo cáo của Poyry phải chuyển cho MRC trước. Nếu Lào muốn vận động hành lang là không thích hợp vì MRC là tổ chức của chính 4 chính phủ- bảo vệ lợi ích của cả 4 quốc gia- vậy không thể lobby song phương theo cách này. Điều này thể hiện sự không tôn trọng cam kết quốc tế, không tôn trọng Hiệp định Mê

¹ VRN, tháng 4/2010: Phân tích của VRN về dự án Xayaburi và thủy điện dòng chính Hạ lưu vực sông Mê Công

Công 1995, không tôn trọng đối tác hợp tác, đặt Việt nam vào thế khó và có thể gây chia rẽ khu vực.

- b) Việc Lào tự mình thuê 1 công ty tư vấn để làm báo cáo đánh giá tác động của Xayabury đối với hạ lưu thì báo cáo của công ty này chỉ mang tính chất tham khảo, báo cáo này không mang tính chính thống vì chưa được MRC/các nước khác chấp thuận về phương pháp tiếp cận vấn đề. Không nên chỉ có các thảo luận **song phương** (Lào - Việt) mà nên có thảo luận **đa phương** bao gồm 4 nước trong Ủy hội Mê Công và các bên liên quan khác. Việc Chính phủ Lào chưa qua MRC mang sang cho Việt Nam xem trước là muốn tranh thủ sự ủng hộ của Việt Nam, nước bạn thân thiết với Lào và là nước chịu tác động lớn nhất do Xayaburi và bậc thang thủy điện Hạ lưu vực Mê Công. Một khi VN đã thuận ý thì chuyện qua được Joint Committee của MRC là chuyện dễ dàng hơn rất nhiều.
- c) Báo cáo Poyry đã không nhắc đến kết quả của cuộc họp Ủy ban liên hợp của Ủy hội Mê Công vào ngày 19 tháng 4, tại đó Thái Lan, Campuchia và Việt Nam đã cùng bày tỏ mối lo ngại về các tác động xuyên biên giới của đập và sự cần thiết của việc có thêm các nghiên cứu và tham vấn sâu hơn. Những ý kiến của các nước này đệ trình lên MRC kêu gọi thực hiện nghiên cứu về tác động môi trường xuyên biên giới và Việt Nam đã yêu cầu trì hoãn quyết định 10 năm cho việc có tiếp tục xây dựng Đập Xayaburi và các dự án trên dòng chính khác hay không.
- d) Báo cáo Poyry cũng không nhắc đến các trách nhiệm của Lào đối với Hiệp định Mê Công 1995 và các Quy trình trong Thông Báo, Tham vấn trước và Thỏa thuận (PNPCA). Theo quy trình PNPCA, các quốc gia thành viên có quyền lấy bất cứ thông tin và số liệu bổ sung nào cần thiết để tiến hành đánh giá, và quốc gia đề xuất dự án có nghĩa vụ cung cấp những thông tin này nếu được yêu cầu.
- e) Báo cáo của Poyry thiếu phần đánh giá tác động môi trường xuyên biên giới (Transboundary impact assessment - TIA) đối với các quốc gia hạ lưu của thủy điện Xayaburi. Báo cáo Poyry có giải trình về kết quả EIA của dự án nhưng cũng mới chỉ đề cập đến phạm vi tác động trong lãnh thổ Lào là chính. Mặc dù báo cáo Poyry có sử dụng thuật ngữ khác về đánh giá tác động tích lũy (Cumulative Impact Assessment) nhưng điều này cũng không phản ánh rõ ràng, thậm chí che lấp, yêu cầu phải có TIA; chưa kể Poyry khuyến cáo đẩy trách nhiệm này cho chính phủ Lào và chính phủ các nước ven sông chứ không phải là nhà đầu tư. Vì vậy, yêu cầu phải có TIA là bắt buộc và không thể khoan nhượng, phù hợp với cam kết của Hiệp định Mê Công 1995 – và phải có TIA của riêng dự án Xayaburi và cả hệ thống 11 đập dự kiến khác.
- f) Báo cáo Poyry công nhận sự thiếu vắng thông tin/dữ liệu nền về sinh học, sinh thái, sinh kế,... ở thời điểm hiện tại và khuyến cáo phải cung cấp các

thông tin, điều tra bổ sung, để có hiểu biết tốt cho việc quyết định dự án. Tuy nhiên, việc Poyry tin tưởng rằng nhà đầu tư (the developer) có thể cải thiện được việc này là chưa rõ cơ sở. Đáng quan ngại hơn, việc đề xuất các mốc thời gian thực hiện với các thuật ngữ như “giai đoạn xây dựng sớm (early construction phase), giai đoạn xây dựng muộn (later construction phase), trong giai đoạn thiết kế chi tiết và xây dựng (during detailed design and construction), giai đoạn đầu tiên của việc xây dựng (first phase of construction)” cho các biện pháp thích ứng kỹ thuật mà Poyry khuyến cáo là nhằm đặt Việt Nam, Campuchia vào tình thế việc đã rồi, cứ xây dựng rồi sẽ tính sau,... Trong khi đó, một khi các nhà đầu tư càng dốc nhiều nguồn lực, tiền vốn vào quá trình này càng sâu thì càng khó rút ra hơn.

- g) Chính phủ Lào và nhà đầu tư phải cần có các nghiên cứu, đánh giá bổ sung, cung cấp dữ liệu nền để có hiểu biết tốt hơn về tác động trước khi quyết định xây dựng công trình, chứ không phải trong các giai đoạn xây dựng. Tương tự, việc Poyry đề xuất thiết lập kế hoạch giám sát sinh học và sinh thái trong giai đoạn xây dựng và vận hành cũng sẽ có thể là lời hứa “không cần thực hiện”, nên phải được xác định trước khi xây dựng và có sự đồng thuận của các bên liên quan/bị ảnh hưởng.
- h) Theo hợp đồng tư vấn ký giữa Chính phủ Lào và Công ty Poyry Energy AG (Poyry) ngày 05/5/2011 về Phúc trình sự tuân thủ thì Poyry phải (i) đánh giá xem Chính phủ Lào và chủ đầu tư (thủy điện Xayaburi) đã xem xét các ý kiến, phản hồi của từng quốc gia thành viên MRC trong quá trình tư vấn trước hay chưa (PC), bên cạnh các yêu cầu/điều khoản khác; như (ii) đánh giá chủ đầu tư đã tuân thủ và đáp ứng thoả mãn thủ tục Hướng dẫn Thiết kế của MRC; và (iii) xem xét Chính phủ Lào và chủ đầu tư đã tuân thủ và đáp ứng/thoả mãn các yêu cầu của Báo cáo rà soát dự án tham vấn trước về dự án Xayaburi của MRC ngày 24/3/2011 hay chưa. Tuy nhiên, báo cáo này chủ yếu đưa ra cách diễn giải và suy luận có tính định hướng chủ quan hơn là dựa trên các phân tích khách quan với các bằng chứng và số liệu được thu thập một cách khoa học.
- i) Trong Báo cáo Tuân thủ này, công ty Pöyry Energy AG chỉ chú trọng đến những thông tin chính về các chi tiết kỹ thuật của dự án nhưng lại **không đề cập đến** một số vấn đề quan trọng sau:
 - i. Những thiếu sót của các nhà phát triển xây dựng đập và Chính phủ Lào trong việc tuân thủ theo Hướng dẫn Thiết kế của MRC, và những ý kiến bình luận, quan ngại của các quốc gia láng giềng đưa ra trong suốt quá trình tham vấn trước đối với con đập cũng như những bình luận khác.
 - ii. Những thiếu sót này và khuyến nghị của Pöyry rằng các nghiên cứu bổ sung nên được tiến hành trong suốt những pha đầu của quá trình xây dựng dự án đã đưa ra một bức tranh sai lầm về những tác động tiềm ẩn

không thể đảo ngược đối với sự bền vững của lưu vực sông Mê Công. Cần thiết phải nhấn mạnh rằng Báo cáo Đánh giá Môi trường Chiến lược (SEA) của MRC về phát triển dòng chính đã nêu ra “Chỉ một đập chắn ngang dòng chính ở vùng Hạ lưu sông Mê Công cũng sẽ khiến con sông thay đổi không thể đảo ngược.”²

Trên đây là một số nhận xét của nhóm chuyên gia VRN về vấn đề phát triển thủy điện dòng chính Hạ lưu vực Mê Công và đặc biệt về báo cáo của Poyry. Những nhận xét liên quan tới yếu tố kỹ thuật và về công ty Poyry xin tham khảo trong phần phụ lục ở mục 4.

3. Kết luận và Kiến nghị

1. Với những đánh giá và phân tích khoa học đã được Báo cáo Đánh giá Môi trường Chiến lược (SEA) và nhiều báo cáo liên quan của MRC thực hiện và các phân tích của các nhà khoa học trên thế giới, khu vực và trong nước cho thấy tác động tiêu cực của thủy điện Xayaburi nói riêng và đặc biệt của 12 bậc thang thủy điện trên dòng chính Hạ lưu vực với ĐBSCL là vô cùng lớn.
2. Báo cáo Poyry là một bản báo cáo kém chất lượng, do Lào đơn phương tự đi thuê, không hề thông qua MRC, không có sự minh bạch trong chọn lựa công ty tư vấn. Báo cáo như một bản nhận xét của Poyry cho rằng nhà đầu tư đã giải thích rõ ràng, có tính lô-gích, có tính áp dụng tốt trong thực tiễn, có dẫn đầy đủ các kết quả và đề xuất của MRC, cũng đã cố gắng “giải thích” những thắc mắc của các bên liên quan để hướng tới mục tiêu thông qua dự án. Những kết luận của Báo cáo Tuân thủ của Poyry là không rõ ràng, có những sai lệch và chòng chéo, làm lu mờ sự thật rằng dự án Xayaburi không tuân theo Hướng dẫn Thiết kế của MRC, nó cũng chưa thể đáp ứng và thuyết phục được sự lo lắng và mối quan tâm của các bên/quốc gia liên quan về cả góc độ tuân thủ tốt các ràng buộc pháp lý và các yêu cầu kỹ thuật của MRC.

VRN kiến nghị chính phủ Việt Nam:

- Kiên trì thúc đẩy thực hiện trì hoãn ít nhất 10 năm việc xây dựng dự án Xayaburi và 11 bậc thang khác trên dòng chính Hạ lưu vực để nghiên cứu đầy đủ các tác động đối với hạ lưu và đề xuất được các giải pháp khắc phục. Chúng tôi cho rằng đây là giải pháp tốt nhất để tránh những bất đồng và xung đột khu vực có thể xảy ra với kế hoạch xây dựng các dự án thủy điện dòng chính Hạ lưu vực sông Mê Công trong tương lai.
- Đề nghị Lào đưa báo cáo Poyry ra MRC để cả Ủy hội và các bên liên quan cùng xem xét theo đúng tinh thần hợp tác Mê Công.
- Không thể xem Báo cáo Poyry là điều kiện để Chính phủ Lào tuyên bố hoàn thành thủ tục PNPCA đối với dự án thủy điện Xayaburi.

² Báo cáo Đánh giá Môi trường Chiến lược của MRC, 2010, trang 135.

- Đề nghị MRC và kêu gọi các nhà tài trợ ủng hộ tiến hành nghiên cứu đánh giá về tác động xuyên biên giới của dự án Xayaburi và cả hệ thống bậc thang thủy điện dòng chính sông Mê Công.
- Khi chọn đơn vị tư vấn thì phải qua một quá trình minh bạch để chọn do 4 quốc gia cùng quyết định; có thể thông qua Ban thư ký Ủy hội Mê Công.
- Cùng với các nỗ lực song phương, cần quốc tế hóa câu chuyện “Xayaburi” để tranh thủ sự ủng hộ của cộng đồng quốc tế trong việc bảo vệ đồng bằng sông Cửu Long và lợi ích quốc gia.

4. Phụ lục: Tính tuân thủ về mặt kỹ thuật theo các hướng dẫn của MRC

Kết luận của báo cáo Poyry có nhiều điều trái ngược với báo cáo của MRC về “Prior Consultation Project Review Report. Xem tóm tắt các điểm chính trong hộp bên dưới.

i)	<i>Sự kiện động đất gần Xayaburi vào tháng 2 cho thấy rằng cần phải có rà soát độc lập theo các tiêu chuẩn an toàn quốc tế.</i>
ii)	<i>Nhóm rà soát về Thủy sản của MRC cho rằng đập và hồ chứa Xayaburi ảnh hưởng 23 đến 100 loài cá, kể cả các loài bị trong sách đỏ IUCN. Kinh nghiệm từ các nơi khác trên thế giới cho thấy hầu hết sự tổn thất thủy sản là do đập đầu tiên trong chuỗi đập gây ra.</i>
iii)	<i>Nhóm Chuyên gia rà soát về Thủy sản của MRC cho rằng mặc dù dự án có những thành tố về đường đi của cá hiệu quả, nhưng Nhóm chuyên gia kết luận rằng thiết kế hiện tại của cầu thang cá để cá di cư lên thượng lưu và thiết kế cho cá trưởng thành và cá con di chuyển xuống hạ lưu là không hiệu quả.</i>
iv)	<i>Xác xuất để cá dài hơn 150cm đi qua được cầu thang cá là thấp và có nghĩa rằng Cá tra dầu khổng lồ của Mê Công sẽ bị tuyệt chủng.</i>
v)	<i>Chưa có thông tin gì về: các loài cá di cư, sinh khối, và khả năng của chúng trong việc vượt được đập và hồ chứa. Vì vậy vẫn còn sự chưa chắc chắn lớn về mức độ ảnh hưởng đối với thủy sản và sinh kế người dân, cá ở địa phương và xuyên biên giới.</i>
vi)	<i>Đập Xayaburi sẽ gây sự khác biệt lớn về dòng chảy tự nhiên, chảy nhanh, chảy đa dạng theo mùa ở vùng Xayaburi và dòng chảy chậm của hồ chứa trong tương lai đi kèm những tác động tiêu cực. Cần làm rõ sự giao động mực nước nhanh chóng phía hạ lưu đập khi đập vận hành theo chế độ vận hành đỉnh (peaking operation) để phát điện.</i>
vii)	<i>Nhóm chuyên gia về Phù Sa kết luận rằng thiết kế dự án vẫn chưa thỏa mãn Hướng dẫn ban đầu về thiết kế đối với các đập dòng chính Mê Công ở vùng Hạ lưu vực (Preliminary Design Guidance for Proposed Mainstream Dams in the Lower Mê Công Basin) hay cách làm tốt nhất theo tiêu chuẩn quốc tế đối với việc quản lý phù sa (International best practice for sediment management). Việc giảm dòng chảy đáng kể, ví dụ từ 1m/s xuống còn 0.1m/s sẽ làm phù sa lắng đọng dọc theo lòng hồ, khoảng 100 km. Theo thiết kế hiện nay, sau 30 năm hồ sẽ mất công suất khoảng 60% do phù sa lắng trong lòng hồ. Nếu có xả phù sa thường xuyên thì công suất giảm khoảng 30%.</i>
viii)	<i>Về chất lượng nước và sức khỏe hệ sinh thái thủy sinh, thiết kế hiện nay của Xayaburi cũng như kế hoạch quản lý và giảm thiểu tác động chưa thỏa mãn Hướng dẫn ban đầu về thiết kế của MRC (Preliminary Design Guidance) và cách làm tốt nhất theo tiêu chuẩn quốc tế (international best practice).</i>
ix)	<i>Tuy rằng riêng bản thân một đập Xayaburi không ảnh hưởng đến lượng và thời gian dòng chảy ở Tonle Sap và ĐBSCL, nhưng các tác động của dự án này và các dự án dòng chính khác sẽ dần dần tăng mức độ tác động lên các khu vực này.</i>

Các điểm trên được thể hiện cụ thể như sau

An toàn đập

Báo cáo của Pöyry không đưa ra được rằng nhà phát triển xây dựng đập đã không tuân thủ Hướng dẫn Thiết kế Cơ bản của MRC (PDG) được Ủy ban Liên ngành MRC chứng nhận năm 2009 đối với những đập được đề xuất, nhằm đảm bảo rằng an toàn trong thiết kế, xây dựng và vận hành đập là những mối quan tâm của tất cả các nước thành viên MRC. Một điều cụ thể trong PDG là đập Xayaburi không tuân theo việc thiết lập một Bảng Rà soát An toàn Đập Độc lập, điều này xem nhẹ hoạt động khảo sát, thiết kế, xây dựng đập và khởi động vận hành.

Trong khi báo cáo của Pöyry nêu rằng những cuộc khảo sát hiện tại không đưa ra một bằng chứng nào về thiếu sót rõ ràng tại địa điểm xây đập Xayaburi, những nhà tư vấn không đề cập tới việc vào ngày 23 tháng Hai năm 2011, một trận động đất cường độ 4.7 độ richter đã xảy ra tại phía bắc Lào. Tâm của trận động đất rất gần với địa điểm xây dựng được đề xuất đập Xayaburi³. Biết rằng những rủi ro nghiêm trọng liên quan tới đập lớn khi trải qua động đất có thể hoặc là vỡ đập hoặc là kích hoạt động đất do địa chấn bởi hồ chứa nước, Pöyry đã không thể minh chứng rằng rủi ro này đòi hỏi những tiêu chuẩn an toàn cao nhất. Bên cạnh đó, việc đánh giá mức độ an toàn về kết cấu không đề cập đến yếu tố rủi ro đập trên thượng nguồn phía Trung Quốc do đó nếu chỉ tính yếu tố lũ và động đất trong phạm vi Lào thì không đảm bảo chắc chắn.

Cấu trúc đường đi cho cá

Khuyến nghị trong báo cáo của Pöyry về việc nghiên cứu sâu hơn đối với hệ động vật thủy sinh của sông Mê Công và nhu cầu thích ứng cao hơn trong suốt giai đoạn đầu quá trình xây dựng đập Xayaburi có liên quan trực tiếp tới những nghiên cứu khoa học hiện nay về sông Mê Công. Điều này cho thấy những cấu trúc đường đi cho cá được đề xuất của dự án được dựa trên những công nghệ chưa được chứng minh. Vào tháng Chín năm 2008, một nhóm chuyên gia hàng đầu về cá trên thế giới đã nhóm họp để khảo sát về đường đi cho cá hợp lý trên sông Mê Công và kết luận rằng không có công nghệ hiện tại nào có thể giảm thiểu hiệu quả những tác động đối với ngành đánh bắt thủy sản do những con đập dòng chính gây ra do hệ sinh thái đa dạng và số lượng cá rất lớn của sông Mê Công⁴. Báo cáo SEA của MRC còn nêu thêm rằng chiều cao 32 m của đập Xayaburi là vượt quá chiều cao tối đa mà thang lên cho cá có thể hoạt động.

Báo cáo SEA của MRC cảnh báo về sự tàn phá mà một đập thủy điện có thể gây ra đối với sông Mê Công và ngư trường nội địa lớn nhất thế giới này. Báo cáo chỉ ra rằng có từ 23 tới 100 loài cá di cư sẽ bị đe dọa do đập Xayaburi. Thêm 41 loài nữa cũng sẽ đối mặt với tình trạng tuyệt chủng do con đập. Nếu Pöyry khuyến nghị tiếp tục theo đuổi dự án với công nghệ chưa được chứng nhận, thì Pöyry sẽ không công nhận cam kết giữa các chính phủ trong khu vực về “tránh, giảm thiểu, và giảm nhẹ” những hủy hoại tiềm tàng gây ra bởi đập Xayaburi, và sau đó là vi phạm luật quốc tế⁵.

Báo cáo của Pöyry không giải quyết được những quan ngại chính về tác động của Dự án Đập Thủy điện Xayaburi (XHPP) tại những vùng đặc biệt quan trọng. Báo cáo này quá đơn giản ở chỗ nó xé lẻ những thành phần có quan hệ tương tác chặt chẽ không thể tách rời trong việc mô tả chính xác chất lượng nước và sinh thái thủy sinh của hệ sinh thái sông Mê Công phía trên và dưới con đập. Vấn đề liên quan tới các tác động về phù sa, nước, vùng sinh thái và sức khỏe cộng đồng cần được cân nhắc cùng nhau và những kế hoạch giám sát phải phản ánh được sự thật là những thành phần sinh thái chủ chốt là không thể tách rời. Không hề có một chỉ số nào được đưa ra rằng đây chính là trường hợp của EIA XHPP và báo cáo Tuân thủ của Pöyry.

Một số ví dụ về những quan ngại trọng tâm bị bỏ qua hoặc bị đặt ở dưới mức độ quan trọng trong báo cáo Pöyry được thể hiện như sau:

1. Thảo luận về những vi khuẩn dạng trực khuẩn đang gia tăng đáng chú ý trong mùa khô bao gồm những mức độ vượt quá tiêu chuẩn có thể chấp nhận đã không thể giải quyết được những rủi ro tiềm ẩn đối với sức khỏe con người và các tác động của vấn đề. Trực khuẩn sẽ gia tăng trong cả mùa mưa và mùa khô trong suốt thời gian xây dựng và vận hành của XHPP và nhiều sinh vật gây bệnh liên quan tới những chỉ số về trực khuẩn sẽ khiến rủi ro và tác động đối với sức khỏe tăng lên.

³ Xem thêm [://earthquake.usgs.gov/earthquakes/recenteqsww/Quakes/us2011hsbm.php](http://earthquake.usgs.gov/earthquakes/recenteqsww/Quakes/us2011hsbm.php).

⁴ Xem http://www.mrcMê Công.org/catch-culture/vol14_3dec08/mainstream-dams-barriers.htm

⁵ Xem <http://www.internationalrivers.org/files/XayaburiPNPCAProcess.pdf>

2. Cho rằng “Trong suốt quá trình xây dựng và vận hành sau này những đo lường được thiết kế để giữ chất lượng nước đảm bảo và chất lượng môi trường tại hạ nguồn và thượng nguồn của nhà máy đập Xayaburi” là không đúng. Tóm tắt Tác động Môi trường và Đo lường Giảm thiểu của EIA XHPP về thủy điện Xayaburi (Bảng 6.5 -1) trang 6-22 tới 6-35 đã liệt kê “Những Đo lường Giảm thiểu” được thực hiện mà không có hướng dẫn rõ ràng là việc đo lường sẽ được tiến hành và giám sát hiệu quả ra sao.

3. Cho rằng “Hoạt động giám sát được mô tả trong EIA và EMP hầu hết đã bao gồm những tham số hóa học và vật lý, những tham số sinh học cần phải được thêm vào” là sai lầm. Không nghi ngờ gì rằng những tham số sinh học (như là sinh vật phù du, cá, và những sinh vật không xương sống cỡ lớn) là đặc biệt quan trọng đối với hệ thống giám sát chất lượng nước đáng tin cậy và rằng chúng nên được bổ sung vào như đã đề xuất chi tiết trong những bản rà soát trước đây do các chuyên gia về chất lượng nước thực hiện (ví dụ Lanza, Rà soát G.R của công ty trách nhiệm hữu hạn đại chúng CH. Karnchang, Đánh giá Tác động Môi trường (EIA) của dự án đập thủy điện Xayaburi, chính phủ Lào, tháng Tư 2011; và Báo cáo Rà soát Tham vấn trước của Ban Thư ký Ủy hội Sông Mê Công trong quy trình PNPCA của dự án đập Thủy điện Xayaburi – Sông Mê Công tháng Ba năm 2011). Nhưng có rất nhiều lỗi sai đáng kể trong kế hoạch giám sát hóa học và lý học được trình bày (xem những báo cáo được trích trên đây) và những lỗi này sẽ không thể được sửa chữa chỉ bằng việc bổ sung những tham số sinh học.

4. Báo cáo Pöyry không ghi nhận sự thật là Nghị định thư giám sát EIA về chất lượng nước hóa học và vật lý (EIA Chương 4, trang 4-41 tới 4-54 và các Bảng 4.1.3.1, 4.1.3-2, 4.1.3-3) bị giới hạn chỉ còn 6 mẫu và 16 tham số và không hề bao gồm những dữ liệu thống kê đáng tin cậy để kết luận về đặc điểm của chất lượng nước về mặt hóa học và vật lý của sông Mê Công. Báo cáo Pöyry cũng không chỉ ra được một nghiên cứu giám sát chất lượng nước toàn diện là quan trọng trước khi xây dựng, trong khi xây dựng và trong quá trình vận hành của XHPP được đề xuất.

5. Phần báo cáo về phù sa (xem phần Kết luận) đưa ra một khuyến nghị đơn giản và thiếu rõ ràng là thêm “đường xả nước” nhằm “mô phỏng giống nhất điều kiện lưu chuyển phù sa hiện tại”. Lưu chuyển phù sa là một thành tố chủ chốt của sông Mê Công, mang lại những dịch vụ sinh thái ảnh hưởng tới chất lượng nước, môi trường sinh học, ngư trường, phân phối và tập trung dưỡng chất, và những vườn trồng trọt bền vững ven sông vốn là một phần văn hóa quan trọng và là nguồn sinh kế, thực phẩm của các cộng đồng ven sông phía trên và dưới vùng đề xuất xây dựng XHPP.

6. Về mặt kỹ thuật, sẽ là không hợp lý nếu tách riêng rẽ các tác động về chất lượng nước, sinh thái thủy sinh, phù sa và sức khỏe cộng đồng (ví dụ những tác động bị phân tách) khỏi hệ sinh thái sông Mê Công trong suốt quá trình xây dựng XHPP. Một lo ngại chính không được giải quyết trong báo cáo Pöyry là những tác động về sức khỏe cộng đồng do thay đổi chất lượng nước, sinh thái thủy sinh và phù sa trong suốt quá trình xây dựng và vận hành của XHPP.

Ngoài ra, báo cáo Poyry còn có những khuyết điểm như sau:

1. Những kết luận của Báo cáo Tuân thủ của Pöyry là không rõ ràng và chông chéo, làm lu mờ sự thật rằng dự án Xayaburi không tuân theo Hướng dẫn Thiết kế của MRC, ví dụ:
 - “Dự án đập thủy điện Xayaburi được thiết kế về nguyên tắc là tuân thủ trong áp dụng Hướng dẫn Thiết kế của MRC” (trang 9)
 - “Cấu trúc giai đoạn dự án hiện tại là thỏa đáng và tuân thủ theo Những hướng dẫn của MRC” (trang 5)

Sử dụng cụm từ “về nguyên tắc” trong nghiên cứu kỹ thuật thì khá mập mờ; vậy là có sự tuân theo thực sự, hay là không?

- “Sự thích ứng được khuyến khích nhằm đảm bảo rằng XHPP sẽ tiếp tục tuân thủ đầy đủ những yêu cầu hiện tại và tương lai (nếu có) của Hướng dẫn Thiết kế của MRC” (trang 5)

Nếu Xayaburi đã tuân thủ đầy đủ những yêu cầu của Hướng dẫn MRC như đã được nói trong cùng trang đó, thì tại sao những sự thích ứng này lại được khuyến khích?

- “Với những cuộc khảo sát bổ sung, nó sẽ đáp ứng đầy đủ những yêu cầu liên quan tới Xayaburi” (trang 5)

Điều này có nghĩa là dự án hiện tại thực sự không tuân theo Hướng dẫn Thiết kế của MRC và cho thấy sự không chắc chắn, thiếu tin cậy của đánh giá này, nhất là bỏ qua yêu cầu của các quốc gia hạ nguồn về cần có thể hiểu biết toàn diện về tác động của đập trên dòng chính.

2. Báo cáo Tuân thủ của Pöyry không đúng về việc tuân thủ những điểm trong Hướng dẫn Thiết kế của MRC

Báo cáo Tuân thủ của Pöyry không nêu chi tiết rằng những cấu trúc đường lên cho cá của dự án Xayaburi không đáp ứng được và bỏ lỡ một số điểm của tài liệu “Hướng dẫn thiết kế cơ bản cho các đập dòng chính được đề xuất trên hạ lưu vực Mê Công” của MRC. *Cụ thể là:*

63. Cần nhắc nên được đưa ra đối với đa hệ thống tại mỗi điểm để cung cấp cho một lượng lớn các loài với độ đa dạng cao, đặc biệt là cung cấp cho chế độ dòng chảy thay đổi và thiếu kiến thức sinh học về hành vi của loài di cư.

Sự đa dạng của các loài và của những yêu cầu thủy văn theo đó dành cho cá đã không được phản ánh trong nghiên cứu

64. Kế hoạch và thiết kế của đường dẫn cá nên được đưa vào thiết kế đập từ những giai đoạn đầu lập kế hoạch

Chi tiết của thiết kế của đường dẫn cá thực sự không có hiệu quả, và những khuyến nghị trong nghiên cứu của Pöyry rằng “các hoạt động được đề xuất có thể được tiến hành trong quá trình xây dựng” là ngược lại với điểm 64 trong Hướng dẫn Thiết kế của MRC.

65. Những nhà phát triển được khuyến khích sử dụng những thực nghiệm quốc tế hiệu quả nhất trong thiết kế đường đi cho cá.

Không có nghiên cứu quốc tế nào hay tham khảo được trích dẫn để biện hộ cho thiết kế được đưa ra.

66. Những cấu trúc này nên được thiết kế để hỗ trợ cho sự lưu chuyển lên thượng lưu và xuống hạ lưu đối với các loài quan trọng tại bất cứ điểm nào [...].

Những loài quan trọng nên được lựa chọn dựa trên những cân nhắc về tầm quan trọng đối với thương mại và sinh kế, bao gồm những nhóm sinh thái lớn, cũng như những loài được bảo tồn hoặc đang bị đe dọa.

Thiết kế được đưa ra không liên quan tới những loài quan trọng nhất, và những loài mục tiêu không được xác định.

68. Sự hỗ trợ, sức chịu đựng và đặc tính sinh học của những loài cá mục tiêu liên quan tới sự di cư thành công qua các cấu trúc nên được thiết lập một cách rõ ràng.

Điều này hoàn toàn bị thiếu, và một tài liệu rà soát thậm chí còn không được tiến hành

69. Năng lượng sinh khối có thể sử dụng những cấu trúc này cần phải được quyết định và cấu trúc phải thích hợp với đường đi cho cá, chu kỳ đàn cá và sự sẵn có của nước.

Vấn đề này cũng chưa được thực hiện hay thử nghiệm

71. Đường thoát cho cá cả lên và xuống nên đủ sức chịu đựng để tiếp tục những khuôn mẫu tự nhiên và đường di cư. Tổng tỉ lệ chết trực tiếp hay gián tiếp khi di chuyển qua đường đi cho cá phải nhỏ hơn 5%.

Không có đánh giá nào về tỉ lệ thành công dự kiến

73. Sự chú ý đặc biệt nên được đưa ra để đảm bảo các lối vào thu hút cá một cách hiệu quả. Điều này sẽ yêu cầu những dòng chảy tương thích có sẵn để thu hút cá ở lối vào.

Không có nghiên cứu nào về dòng chảy thu hút cho những loài cá mục tiêu.

3) Việc thiếu rõ ràng trong Nghiên cứu Tính khả thi và Đánh giá Tác động Môi trường (ĐTM) liên quan tới các yếu tố thiết kế cầu thang cá bị bỏ đi và việc xác nhận những văn bản dự án về hệ thống cầu thang cá được làm một cách qua loa.

Trang 4: “hệ thống bao gồm rất nhiều lối đi cho cá”

Thực tế thì các nghiên cứu Xayaburi không nêu cụ thể số lượng lối đi

Trang 4: “Hệ thống chính được thiết kế để có thể hoạt động được ở mực nước xuôi trong khoảng 236 đến 254 mét. [...] Ở mực nước 245m hoặc hơn, chỉ có phần trên của lối đi hoạt động. Do đó thiết kế hiện tại bao gồm tất cả các giai đoạn hoạt động của nhà máy năng lượng”.

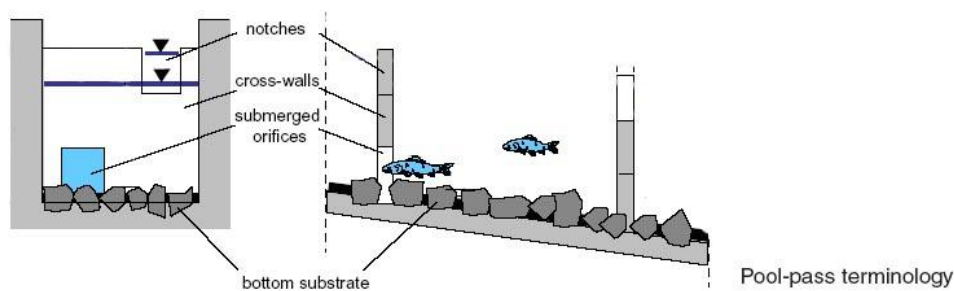
Thực tế thì các nghiên cứu Xayaburi không chỉ rõ làm thế nào cá có thể vào thang ở các mực nước khác nhau, cũng như số lượng, vị trí và sự nâng lên của các công cá khác nhau. Không có những thông tin này, không thể nói rằng hệ thống được thiết kế để hoạt động ở tất cả các mực nước.

Trang 6: “Bằng các sử dụng sức cuốn của dòng nước, cá có thể được hướng đến nhiều lối đi trong cầu thang cá”.

Không có nghiên cứu nào lập luận bằng tốc độ dòng nước lựa chọn: dòng nước nào, cho các đối tượng cá nào, dựa vào những nghiên cứu nào? Vì thế không thể nào dự đoán được sự hoạt động tích cực của lối đi và giả định rằng tỉ lệ vượt qua sẽ đạt tới yêu cầu của Hướng Dẫn Thiết kế của MRC

Trang 6: “Nhìn chung hệ thống được lên kế hoạch khá là toàn diện, sử dụng công nghệ mang-tính-nghệ-thuật và bao hàm tất cả các điều kiện hoạt động của hệ thống”.

Trên thực tế, chi tiết của thiết kế cầu thang cá không được nêu trong nghiên cứu khả thi. Việc thiếu các thông tin này không cho phép Poyry đi đến kết luận rằng hệ thống sử dụng công nghệ mang tính nghệ thuật.

Phần về lối đi cho cá của dự án Xayaburi trong báo cáo tóm tắt của Báo cáo Tuân thủ Poyry:

- Không chính xác về việc tuân thủ những điểm trong Hướng dẫn Thiết kế của MRC;
- Không xem xét liệu dự án đã tuân thủ Báo cáo rà soát dự án trong quá trình Tham vấn trước của MRC
- Không nhắc đến liệu những khuyến nghị từ các quốc gia thành viên MRC đã được cân nhắc đến chưa?

Để khuyến nghị, Báo cáo Tuân thủ Poyry cần phải:

- Nhấn mạnh yêu cầu cải thiện nhận thức liên quan đến những yêu cầu cụ thể đối với quần thể thủy sinh trong hệ thống cầu thang cá;
- Khuyến nghị rằng ba hệ thống cầu thang cá bổ xung cần được đặt đúng chỗ:
 - i) Một cầu thang cá ở bờ bên trái (trang 5)

- ii) Một hành lang bổ xung (chưa xác định vị trí, trang 9)
 - iii) Sử dụng thiết bị định hướng cho mục đích cá vượt qua (trang 9)
- Nhấn mạnh yêu cầu đối với việc có những nghiên cứu bổ xung về các vấn đề xuyên biên giới

Tuy nhiên báo cáo Poyry, bằng cách cho rằng những nghiên cứu bổ xung đó “được thực hiện trong giai đoạn xây dựng”, chính nó đã đi ngược lại với Hướng dẫn Thiết kế của MRC điểm 64 (“Việc lên kế hoạch và thiết kế đường đi của cá cần được lồng ghép toàn diện vào nguyên tắc thiết kế đập từ những giai đoạn đầu tiên của việc lập kế hoạch”), với nguyên tắc đề phòng định hướng của Hướng dẫn Thiết Kế của MRC, và với những giá trị đề phòng trong Hướng dẫn Bền vững của Hiệp hội Thủy điện Quốc tế.

Chất lượng nước và sinh thái thủy sinh:

Trang 6 chỉ ra rằng “Chất lượng nước được thử nghiệm bởi các tư vấn kỹ thuật của đơn vị thi công cho thấy chất lượng nước chủ yếu nằm trong các tiêu chuẩn cả trong mùa mưa cả mùa khô.” Điều này đúng một phần, tuy nhiên, nó lại chỉ hạn chế đối với chất lượng nước hiện tại chủ yếu dựa vào các số liệu lịch sử từ các báo cáo giám sát của MRC. Vấn đề trọng tâm là cái gì sẽ ảnh hưởng đến chất lượng nước Sông Mê Công và hệ sinh thái thủy sinh từ việc xây dựng và vận hành của Dự án Thủy điện Xayaburi trong mùa mưa và mùa khô?

Bình luận về công ty Poyry:

Chất lượng tồi của Báo cáo Tuân thủ Poyry không là ngạc nhiên vì lai lịch các hợp đồng mưu mẹo ở khu vực Mê Kông của công ty này và những mối quan hệ của nó với một vài các nhân vật liên quan chủ chốt đằng sau Dự án Xây dựng đập. Từ năm 1994, Poyry và công ty tiền thân Electrowatt đã tham gia vào đập Nam Ngum tại Ch. Karnchang, Lào. Trong khi Electrowatt có tham gia vào các nghiên cứu kỹ thuật cho dự án, Poyry đã được sử dụng như là đơn vị độc lập trong dự án. Bên cạnh đó, Electrowatt đã triển khai ĐTM cho Dự án Thủy điện Xe Pian-Xe Namnoi, trong đó đã bóp méo thông tin trong báo cáo ĐTM để chỉ ra một hình ảnh thuận lợi cho dự án. Electrowatt đã sai lầm khi nói rằng dự án Xe Pian-Xe Namnoi được xem là bền vững.

Bà Pianporn Deetes của International Rivers cho rằng “Không ngạc nhiên khi Nhóm Poyry được chọn để rà soát đập Xayaburi bởi vì họ đã có lịch sử lâu dài về những “phi vụ” tinh ranh để cho nhiều đập tai hại tiến hành trong vùng Mê Kông”. Có thể nói Poyry là một “tay lão luyện” trong những sự vụ như thế này để giúp các dự án được thông qua.

Nguồn tài liệu tham khảo

1. MRC, 1995. Hiệp định Hợp tác Phát triển Bền vững Lưu vực Mê Công 1995
2. Poyry, 2011: Báo cáo tuân thủ của Poyry
3. MRCS, 2010: Báo cáo Đánh giá môi trường chiến lược về thủy điện trên dòng chính sông Mê-kông của Ủy hội sông Mê-kông xuất bản tháng 10/2010.
4. Báo cáo đánh giá tác động môi trường (EIA) dự án thủy điện Xayaburi.
5. MRCS, 2011: Báo cáo rà soát kỹ thuật của MRC về công trình Xayaburi.
6. INBO, 2011: Báo cáo phân tích báo cáo EIA Xayaburi và Thai Banks của tổ chức Sông ngòi Quốc tế.
7. MRCS, 2011: Báo cáo kết quả tham vấn 3 nước VN, CPC và Thái Lan của MRC.
8. Các bài báo, bình luận của các học giả Mê Công về hệ thống đập thủy điện dòng chính.
9. Tài liệu đĩa DVD: Forecast Mê Công do USGS Mỹ và Đại học Cần Thơ thực hiện
10. Các tài liệu liên quan khác của Ủy hội sông Mê Công, Đại học Cần Thơ và các tổ chức nghiên cứu về Mê Công
11. <http://www.internationalrivers.org> (các tài liệu liên quan tới Mê Công)
12. VRN (18/4/2011): Thư của VRN gửi Thủ tướng Chính phủ, 18/4/2011 và Phân tích của VRN về dự án Xayaburi và thủy điện dòng chính Hạ lưu vực sông Mê Công